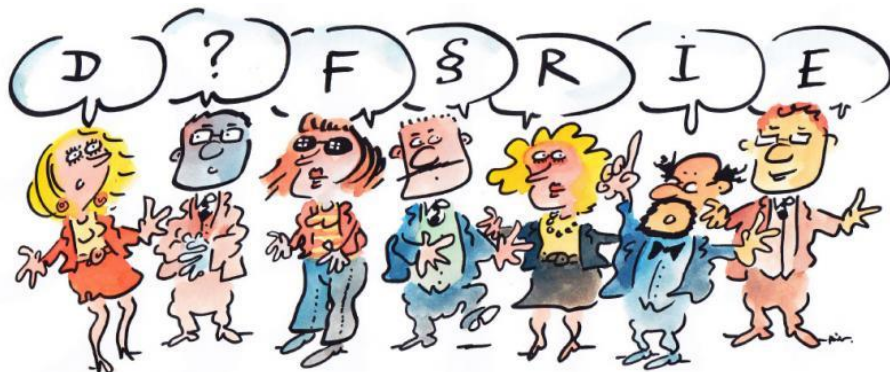

Questa introducziun tematica è vegnida realisada il 2012. In'actualisaziun vegn a star a disposiziun en pauc temp.

LINGUAS E CHAPIENTSCHA TRANTER LAS REGIUNS LINGUISTICAS

Linguas naziunalas ed uffizialas

La Confederaziun svizra ha quatter linguas naziunalas ch'èn fixadas en la Constituziun federala: il tudestg, il franzos, il talian ed il rumantsch (art. 70). Las linguas uffizialas èn il tudestg, il franzos ed il talian. En il contact cun persunas da lingua rumantscha è er il rumantsch lingua uffiziala da la Confederaziun (art. 70). Per consequenza ha mintga burgais il dretg da communitgar cun l'administraziun federala en sia lingua materna, premess ch'ella saja ina lingua naziunala, ed er da survegnir ina resposta en quella lingua. En quest connex n'entraïn nus betg en la tematica da las linguas da migraziun – ch'èn tut en tut pli derasadas ch'il talian e ch'il rumantsch.

Lescha da linguas da la Confederaziun

A basa dals artitgels 4, 18 e 70 da la Constituziun federala ha la Confederaziun stgaffi l'onn 2010 la basa legala per sustegnair las minoritads linguisticas, ils chantuns plurilinges ed er differentas organisaziuns, instituziuns e projects en il champ da las linguas e da la chapientscha vicendaivla. Quai è succedi en il rom da la «Lescha federala davart las linguas e la chapientscha tranter las cuminanzas linguisticas».

Princip territorial en chantuns e vischnancas

Ils chantuns e las vischnancas defineschan da lur vart tge che vegn resguardà sco lingua uffiziala en lur intschess e tge betg. Tgi ch'immigrescha d'ina part dal pajais d'otra lingua n'ha betg il dretg da communitgar cun ils novs uffizis chantunals e communalis en la medema lingua ch'èn ses domicili anteriur. Quai correspunda a l'uschenumnà princip territorial. Ils chantuns Berna, Friburg ed il Vallais èn bilings. Il chantun Grischun è triling. En quest chantun vala il rumantsch en tschertas vischnancas sco lingua d'administraziun e da scola, en il mintgadi discorra la glied tuttina er tudestg svizzer. Ils chantuns Tessin e Giura sa defineschan sco monolingis, possedan dentant mintgamai ina vischnanca cun ina maioritad germanofona (Bosco Gurin ed Ederswiler).

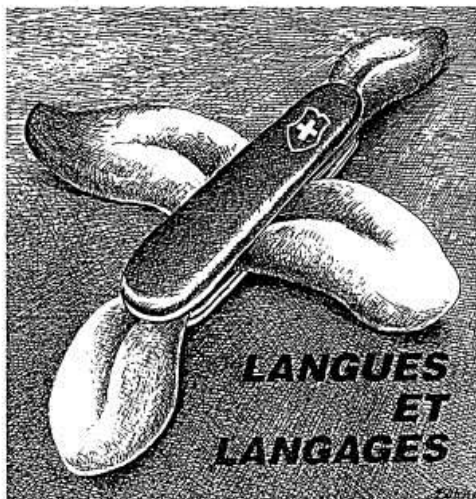
Cifras e fatgs

Partiziun da la populaziun che viva en Svizra tenor linguas (stadi 2002, funtauna: Uffizi federal da statistica): tudestg (tudestg svizzer) 63,7%, franzos 20,4%, talian 6,5%, rumantsch 0,5%, autras linguas 9%. Il tudestg vegn discurrì en 20 chantuns, il franzos en 7, il talian en 2 ed il rumantsch en Grischun.

Englais

Cun il trend da la globalisaziun è l'englais daventà ils ultims onns pli e pli impurtant er en Svizra. Quai na sa manifestescha betg mo en las decisiuns chantunals davart l'instrucziun da linguas estras, mabain er en la comunicaziun tranter las regiuns linguisticas. En l'economia e la scienza vegn l'englais savens duvrà ubain sco «lingua franca» sper las linguas naziunalas ubain enstagl da quellas. Tranter ils giuvenils è questa lingua tuttavia fitg populara. Sper l'impurtanza incontestabla da l'englais restan conschientschas en ina secunda lingua naziunala per almain trais motivs d'impurtanza centrala: 1. Lingua è cultura: Emprender la lingua dal vischin signifitga er da survegnir in'invista en sia cultura e ses tratgs characteristics, e da demussar interess per el. 2. Uschia vegn prestada ina contribuziun impurtanta a la cultivaziun da la diversitad linguistica en Svizra ed a la coesiun naziunala. 3. Conschientschas en ina secunda lingua naziunala èn da grond avantatg per activitads professionalas en las administraziuns ed en quels secturs economic che sa concentreschan sin il martgà

naziunal.

Il dialect en la Svizra tudestga

Il tudestg svizzer è ina noziun collectiva per ils dialects alemans discurrìs en Svizra. El vegn duvrà sco lingua currenta en tut ils champs da la vita publica. La veritabla lingua uffiziala è il tudestg da scrittira che serva da lingua scritta u che vegn duvrà en tscherts lieus resp. situaziuns er a bucca u en furma prenotada (p.ex. debattas politicas a nivel naziunal, tschertas emissiuns da radio e televisiun, en stanza da scola a partir da la scola primara dapi l'onn 2004). Dapi decennis vegn debattà bler davart la «unda dialectala» en Svizra tudestga che sa manifestescha en la preschientscha ed en la popularitad dal dialect svizzer en bleras domenas, (p. ex. en l'instrucziun en scola, en il pop dialectal, en las medias electronicas u en il diever da giuvenils en SMS ed e-mails). En quest connex è er vegnì tematisà il privel per la comunicaziun interculturala e la coesiun naziunala, siond che la Svizra latina emprenda il tudestg da scrittira en l'instrucziun scolastica. En general sforza la problematica «dialect svizzer-tudestg da scrittira» tant il champ scolastic sco er il radio e la televisiun DRS da chattar las soluziuns optimalas che resguardan dus interess: Primo duai vegnir sustegnì in diever animà dal dialect svizzer ch'è in factur d'identitad impurtant per la populaziun da la Svizra tudestga e ch'enritgescha la Svizra plurilingua; secundo duai il tudestg da scrittira puspè chattar enavos tar quel diever natiral che correspunda a ses status sco lingua naziunala ed uffiziala la pli derasada e che gioga ina rolla impurtanta per la chapientscha tranter las regiuns linguisticas.

Il dialect en las autras regiuns linguisticas

En Svizra romanda èn ils dialects (patois), ch'appartegnan principalmain al francoprovenzal, bunamain morts ora: Dal 1900 discurrevan mo anc 2% da la populaziun francofona il patois. En Svizra taliana èn ils dialects locals, ch'appartegnan a la gruppa linguistica dal lombard, percenter vegnids mantegnids. Cuntrari a la Svizra tudestga discurren il dialect plitost en in rom privat, p. ex. en la famiglia e tranter vischins, persunas da la medema vegliadetgna e collegas, dentant strusch cun persunas nunenconuschentas. En cuntrast cun la Svizra tudestga na datti qua nagina tensiun tranter dialect e lingua da scrittira. Il rumantsch enconuscha tschintg idioms regionalis differents che han mintgamai ina lingua da scrittira e che sa differenzieschian per part considerablmain: puter, vallader, sursilvan, sutsilvan e surmiran. Ultra da quai vegnan discurrìs dialects locals. La lingua da standard rumantsch grischun ch'è vegnida stgaffida dal 1982 e ch'è plitost nunpopulara tar la populaziun serva a la Confederaziun ed al chantun Grischun dapi l'onn 1997 da lingua uffiziala en la comunicaziun cun ils Rumantschs. Ils meds d'instrucziun vegnan edids dapi l'onn 2005 mo pli en rumantsch grischun e pliras vischnancas han introducì questa lingua sco lingua da scola dal 2007. L'entira situaziun resta vinavant contestada e ses svilup è intsichert.

Translaziuns

Ina dumonda centrala en connex cun las linguas e la chapientscha è quella da las translaziuns. Per quest scopo han la Confederaziun, ils chantuns plurilingis e las vischnancas plurilinguas structuradas spezializadas e servetschs da translaziun professiunals. Quest servetsch che dumonda grondas stentas è d'impurtanza eminenta per il mantegniment da la quadrilinguitad e da la pasch linguistica en Svizra. Er per interpresas che porschan lur products e servetschs en tut la Svizra ha ina translaziun perfetga ina impurtanza vitala gia be per motivs da rendita. Perquai vegnan campagnas da reclama naziunalas planisadas cun gronda premura dad agenturas da reclama professiunalas. En tut quests champs vegn dà gronda atenziun ch'in text na vegnia simplamain

reproducì en l'otra lingua tenor il senn, mabain ch'el resguardia cumplainamain la sensibilitad da l'otra regiun e cultura linguistica. Finalmain datti numerusas organisaziuns ed associaziuns naziunalas che duvrassan er translaziuns per part pretensiusas, che fruntan però sin cunfins logistics e finanziaals. La consequenza èn per part translaziuns betg professionalas tar invits, rapports u paginas d'internet. Soluziuns, per exempel cun contribuziuns finanziaalas punctualas da la Confederaziun e dals chantuns, n'èn per entant vegnidas chattadas naginas (cun excepziun da texts litterars tar la fundaziun Pro Helvetia).

ACTURS

Confederaziun

- Administraziun federala
- Uffizi federal dal personal
- Servetschs linguistics centrals, Chanzlia federala svizra

Chantuns

- Departament d'educaziun, cultura e sport dal chantun Vallais
- Direcziun per educaziun, cultura e sport dal chantun Friburg
- Departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal chantun Grischun
- Direcziun d'educaziun dal chantun Berna
- Conferenza dals delegads chantunals per dumondas culturalas
- Conferenza svizra da las directuras e dals directurs chantunals da l'educaziun publica

Citads/Vischnancas

- Associaziun da las vischnancas svizras
- Uniun da las citads svizras
- Citad da Bienna
- Citad da Friburg

Organisaziuns/instituziuns al nivel svizzer

- Associaziun per la promoziun da l'instrucziun plurilingua en Svizra
- Fundaziun ch per la collavuraziun federala
- Forum da la bilinguitad
- Forum Helveticum
- fRilingue – Freude lehrt Sprachen/apprendre les langues avec le sourire
- Helvetia Latina
- Institut per plurilinguitad da l'Universitad da Friburg e da la scola auta da pedagogia da Friburg
- Servetsch da pressa svizzer
- Fundaziun linguas e culturas
- Academia svizra da ciencias moralas e socialas
- Center universitar da retschertgas davart la plurilinguitad da l'Universitad da Berna
- Societad svizra da las scolastas e dals scolasts da gimnasi
- Associaziun Svizra da Linguistica Applitgada
- Associaziun Svizra dals Docents d'Universitad

Organisaziuns/instituziuns en connex cul tudestg

- Arbeitskreis Deutsch als Fremdsprache in der Schweiz
- Deutschfreiburgische Arbeitsgemeinschaft
- Schweizerischer Verein für die deutsche Sprache
- Sprachkreis Deutsch

www.forum-helveticum.ch
info@forum-helveticum.ch

Das Kompetenzzentrum für sprachkulturelle Verständigung
Le forum pour la compréhension linguistique et culturelle
Il forum per la comprensione linguistica e culturale
Il forum per la chapientscha linguistica e culturala

- Verein Schweizer Deutschlehrer und -lehrerinnen
- Verein Schweizerdeutsch

Organisaziuns/instituziuns en connex cul franzos

- Association suisse des professeurs de français
- Centre de traduction littéraire, Universität da Losanna
- Délégation à la langue française de Suisse romande
- Ecole de traduction et d'interprétation, Universität da Genevra
- Fondation défense du français
- Observatori « Economie, langues, formation », Universität da Genevra

Organisaziuns/instituziuns en connex cul talian

- Coscienza Svizzera
- Italianoascuola.ch
- Osservatorio linguistico della Svizzera italiana
- Pro Grigioni Italiano
- Pro Ticino

Organisaziuns/instituziuns en connex cul rumantsch

- Giuventetgna Rumantscha
- Lia Rumantscha
- Pro Svizra Rumantscha
- Uniun Rumantsch Grischun

DOCUMENTS, PUBLICAZIUNS

- Bundesgesetz über die Landessprachen und die Verständigung zwischen den Sprachgemeinschaften
- Verordnung des Bundes über die Landessprachen und die Verständigung zwischen den Sprachgemeinschaften
- Seite «Sprachenunterricht» der Erziehungsdirektoren-Konferenz (EDK)
- Fremdsprachenunterricht auf der Sekundarstufe II, Allgemeinbildung: Strategie der EDK und Arbeitsplan für die gesamtschweizerische Koordination, Entwurf vom 21. April 2008
- Europäische Charta der Regional- oder Minderheitensprachen (1998)
- Eidgenössische Volkszählung 2000: Bevölkerungsstruktur, Hauptsprache und Religion, Bundesamt für Statistik, Neuchâtel, 2003
- Sprachenvielfalt und Sprachkompetenz in der Schweiz (Nationales Forschungsprogramm 56), Link zu den Schlussberichten der Forschungen 2005-2009
- Haas Walter (Hrsg.), «Do you speak Swiss?», Sprachenvielfalt und Sprachkompetenz in der Schweiz / Diversité des langues et compétences linguistiques en Suisse / Diversità delle lingue e competenze linguistiche in Svizzera / Diversidad da linguas e cumpetenzas linguisticas en Svizra (Nationales Forschungsprogramm 56 / Programme national de recherche 56 / Programma nazionale di ricerca 56 / Program naziunal da reschertga 56), NZZ Libro Verlag, Zürich, 2010, ISBN 978-3-03823-664-1